Nives Opačić

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Jezični imperijalizam i politička korektnost

Ovaj sam tekst zamislila (a nadam se da ću ga tako i napisati) kao niz poticaja za razmišljanje i raspravljanje na temelju činjenica koje ovdje podastirem. Zato ću se najprije osvrnuti na pojmove iz naslova, a potom ću razne prakse proizašle iz njih potkrijepiti ilustrativnim primjerima.

Ne upuštajući se u sveobuhvatno znanstveno razglabanje o aspektima koje pokriva pojam *imperijalizam* – a prije nego što progovorim o *jezičnom imperijalizmu* – zadovoljit ću se definicijama iz općih rječnika i/ili leksikona. Tako *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2002) *imperijalizam* definira kao: 1. težnju jedne države da gospodari nad drugim državama ili narodima i da osvaja tuđe teritorije i pokorava druge narode, da stvara svoj imperij, 2. *pov. ideol.* prema marksističkom učenju, posljednja faza kapitalizma kao društvenog uređenja (poglavito na prijelazu 19. st. u 20. st.), kada se velike sile bore za kolonije. Pritom svi rječnici upućuju na *imperij* kao na izvoriste samoga termina. *Imperij* pak (lat. *imperium*, gospodstvo, vlast, carstvo; *imperialis*, carski; *imperare*, vladati) opisuje se u starom Rimu kao: a) pravo na donošenje odluke, ovlast davanja zapovijedi (u obitelji, na poslu), b) najviša vojna i civilna vlast, a u srednjem vijeku to je svjetovna vlast kraljeva i careva nasuprot

duhovnoj vlasti papa. *Imperij* je i svaka država kojoj je na čelu *car, imperator*, dakle carstvo. No širenjem teritorija na područja udaljena od matice zemlje, imperijem se naziva svaka ona država koja posjeduje kolonije, što je njezino kolonijalno carstvo.

Kad se već u natuknici o imperijalizmu posebno izdvaja ona koju je oblikovao marksistički svjetonazor, taj ću pogled na imperijalizam izložiti nešto šire (upravo zato što se danas to učenje panično gura pod tepih, što nije dobro kad snađe bilo koju povijesnu činjenicu). Imperijalizam je (uz ono što je već rečeno):

«monopolistički, parazitski ili umirući kapitalizam, predvečerje svjetske socijalističke revolucije. Pet je temeljnih njegovih oznaka: 1. koncentracija proizvodnje i kapitala koja je došla do tako visokog stupnja razvoja da je stvorila monopole koji igraju odlučnu ulogu u privrednom životu, 2. stapanje bankovnog kapitala s industrijskim i stvaranje, na toj bazi, financijskoga kapitala financijske oligarhije, 3. izvoz kapitala, za razliku od izvoza robe, dobiva osobito važno značenje, 4. stvaraju se monopolistički savezi kapitalista koji dijele svijet, 5. dovršena je teritorijalna podjela zemlje među najveće kapitalističke države. Imperijalizam je kapitalizam na onom stupnju razvoja kad se stvorilo gospodstvo monopola i financijskog kapitala, kad je izvoz kapitala dobio istaknuto značenje, kad je počelo dijeljenje svijeta između međunarodnih trustova i kad se završila podjela čitavog zemaljskog teritorija između najkrupnijih kapitalističkih zemalja» (usp. B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1962, s. 617–618).

Lenjin je ustvrdio da je imperijalizam rodio fašizam, politiku rasne mržnje i porobljivanja naroda, zaoštrio nejednakosti ekonomskog i političkog razvika, kao i proturječja kapitalizma koja vode neizbježnim ratovima. Lenjinova je i teza da je imperijalizam najviši i posljednji stupanj kapitalizma.

Već i u ovim općim postavkama u definiranju imperijalizma uočavamo neke zajedničke točke koje će se preslikati i na jezični imperijalizam. To su: težnja jedne države (možemo proširiti i na narod, jezik, kulturu, tehnologiju) da gospodari, vlada nad drugim državama ili narodima, i to tako da ih na bilo koji način podjarmi i učini ovisnima o sebi (danas prije svega tehnološki), npr. sprega bankovnog i industrijskoga kapitala s financijskim; podjela na financijski moćne zemlje i ostatak svijeta kojemu izvoze, kroz svoju tehnologiju, i svoju kulturu u najširem smislu riječi. Danas najmoćnijim svjetskim velesilama nisu potrebne kolonije kao izraz teritorijalne ekspanzije; danas se to postiže izvozom tehnologije, a uz nju ide i *jezik*, koji je danas jedna od vrlo važnih komponenata u tom izvoznom paketu. Naime, čak su se i vrlo razvijene tehnološke zemlje (kao što je Japan, a sve više i Kina) priklonile *engleskom* jeziku kao *svojem* jeziku posredniku, jer to njihovi materinski jezici (i zbog pisma, ali ne samo zbog pisma) nisu nikako mogli napraviti u svjetskim razmjerima i na svjetskim tržištima. Tako su danas izvoznice jezičnog impe-

rijalizma prije svega anglofona društva, a prednjači, neprijeporno, snažna amerikanizacija na mnogim područjima. Ona je neodvojiva od političkoga, ekonomskoga i kulturnoga imperijalizma, a ostvaruje se (i) *medijskom* dominacijom u svijetu. Upravo ta *transnacionalna medijnost* stvara i svojevrsan *transnacionalni identitet*, koji potom zahtijeva i oblikovanje vlastita jezičnoga koda (uglavnom pidžinsko-bastardnoga tipa prema izvornom engleskom jeziku), kakav je npr. danas već sve prisutniji *hrengleski* (mješavina hrvatskoga i engleskog jezika) u informatici, ekonomiji, menadžmentu, dizajnu, popularnoj glazbenoj produkciji, medijima i sl. (v. Opačić 2007).

Dakle, za širenje vlastitih tehnologija po svijetu najekonomičnije je da se to obavlja na *jednom* jeziku. No ne na bilo kojem. Danas je to, naravno, engleski jezik američkoga tipa, koji je transmisija i američkih, i japanskih, i drugih moćnih tehnologija, ali i novih običaja, kulture, stila življenja, koji su se utopili ipak u sveopćoj amerikanizaciji (hrana, pića, popularna glazba, spotovi, filmovi, igre, zabava itd.). Kad već ovaj rad pišem za poljski časopis, nije nevažno spomenuti da je upravo u Poljskoj rođena ideja o jednom jeziku kojim bi se mogli sporazumijevati pripadnici raznih prirodnih jezika, koji bi postao njihova *lingua franca*. Bio je to *esperanto* i njegov tvorac, liječnik Lazar Ludwig Zamenhof (1859–1917). *Esperanto* bi bio dobar upravo kao štitić od svakoga jezičnog imperijalizma, već i zato što ne pripada ni jednom narodu i ni jednoj zemlji. Stoga on ne daje nikakve povlastice ni jednoj nacionalnoj kulturi, ali ih ipak ne zanemaruje, jer je sazdan od riječi iz raznih jezika (istini za volju, treba reći ipak većinom iz romanskih, što je zbog latinskoga). Samo ime *esperanto* znači *onaj koji se nada*, a prvi priručnik izdan je 1887. godine. Zvao se *Lingua internacia*. Dobro zamišljen kao *neutralan jezik*, koji bi svima mogao biti *drugi* jezik u komunikaciji s pripadnicima drugih prirodnih jezika, taj je umjetni jezik nastojao premostiti najprije jezične, a onda i druge barijere. Zamenhof je u Białystoku, gdje je rođen, na vlastitoj koži osjetio što znači konglomerat jezika i naroda koji živi na istom prostoru, a razumije se slabo ili nikako. Onomad su u Białystoku živjeli Poljaci, Rusi, Bjelorusi, Židovi, Nijemci i Litavci, koji su – htjeli to ili ne htjeli – usprkos otežanoj komunikaciji morali živjeti zajedno jer su napućivali isti prostor. Pa zašto onda Zamenhofova tako pravedna i zdrava ideja – da svi ljudi nauče kôd koji nije njihov materinski i da im on bude sredstvo komunikacije s pripadnicima ostalih prirodnih jezika – nije uhvatila širok i dubok korijen? Upravo zato što onda nitko već u startu ne bi bio *povlašten*, što bi projekt esperanta rušio (a ne izgrađivao) jezični imperijalizam i što bi esperanto svi ljudi (koliko god slovio kao jednostavan) ipak morali *učiti*. Imperativ učenja stranih jezika imaju tzv. *mali narodi*, a ne veliki – još manje najveći. Osim toga, da je ustoličen «novi

neutralni vladar» (ni iz jedne kraljevske kuće), kako bi tehnološki najnaprednija zemlja – SAD – mogla širiti svoje tehnološko carstvo na mediju (jeziku) kojim sama ne vlada? Ovako su Sjedinjene Američke Države svoj materinski jezik (kao samo po sebi razumljivo) nametnule ostalim jezicima kao *lingua franca*, ne u prvom redu iz poliglotskih pobuda (da svi ljudi na svijetu nauče i engleski), nego zato da ih i preko jezika učine ovisnima o svekolikoj svojoj tehnologiji (vojnoj, svemirskoj, komunikacijskoj, medijskoj i sl.), što će onda povući za sobom i oponašanje obrazaca ponašanja (radno vrijeme, promjena prehrambenih navika – brzo pripremljena ili gotova kupljena hrana – vožnja automobilom u udaljenija mjesta rada iz onih u kojima ljudi stanuju, čega u Europi, s obzirom na slabiju mobilnost, nije prije bilo, prekrajanje običaja – Božić sve više s reklamnim kokakolinskim Djedom Mrazom nego s prijašnjim malim Isusom kao darivateljem, Noć vještica, Valentinovo i sl.), što u konačnici i opet ima poticanje amerikaniziranoga konzumerizma (u Hrvatskoj se to više i ne zove drukčije nego *shoppingiranje*, a ako se baš žurimo, pa ne znamo dobro englesko slovkanje, *šopingiranje*).

S druge strane, danas se uvelike mogu čuti priče o poticanju različitosti i slične lijepe riječi zaogrnutе u celofan za javnu upotrebu, koje trebaju odavati *širinu* i *dobrohotnost* te pokazati kako svi imaju iste izgledе – samo ako budu dovoljno spretni i kompetitivni. Naravno, neki su uhvatili za rogove te raznorazne svjetske razmetljivce i potukli ih njihovim oružjem, iskoristivši za svoje male zajednice / male jezike i neki novac koji je doista i poslužio zaštititi tih vrlo malih jezika od izumiranja (v. kašupski, lužičkosrpski). No i to je tek mehanizam koji treba pokazati *skrb* i *brigu* velikih prema *ugroženima*, premda tu veliku zabrinutost ni izdaleka ne pokazuje prema *svima* koji su doista na razne načine ugroženi (Afrika, Azija, Srednja i Južna Amerika – sida, nekontrolirana sječa šuma, potresi, poplave, suše, glad, klimatske promjene izazvane stakleničkim plinovima, pretvaranje obradiva tla u pustinju, zastarjela ili nikakva tehnologija, Afrika kao odlagalište radioaktivnog i kojekakvog opasnog otpada, što je u mnogim afričkim zemljama jedna od gospodarskih grana za ostvarivanje nacionalnoga bruto domaćeg proizvoda itd.). Naime, upravo su Sjedinjene Američke Države najveći onečišćivač na svijetu, koji zbog vlastita profita nije želio potpisati ni ekološki Sporazum iz Kyota, pa ni onaj iz Kopenhagena 2009. godine, bez obzira na to što je danas ekološka opasnost za Zemlju planetarna.

A kako izgleda jezična «demokracija» na djelu, pokazat ću primjerima iz prakse. Prije nego što ih izložim, reći ću i riječ-dvije o praktičnim primjerima kao ilustracijama u znanstvenim tekstovima, što je jednima prednost, a drugima nedostatak. Američka lingvistika ili lingvistika na engleskom je-

ziku (Crystal, Kövecses i dr.) u lingvističkim časopisima ili publikacijama puna je konkretnih primjera iz prakse kojima autori potkrepljuju neke svoje teoretske postavke – i to se onda pomno citira diljem lingvističkoga svijeta kao visokoznanstveno, čini mi se između ostalog (ili u prvom redu) i zato što je to objavljeno na engleskom jeziku. Kada tko iz tzv. *maloga jezika* pribjegne istovrsnom navođenju primjera, njegov se rad vrednuje nižom ocjenom na klasifikacijskoj ljestvici radova kao «manje znanstven», najblaže rečeno kao publicističko-feljtonistički. I inače je prilično uvriježeno mišljenje da tekst koji je pisan jasno nije dovoljno «znanstven», visokoparan, premda podastire jednaku (čak i veću) količinu sekundarne literature, ali «smeta» upravo njegova jednostavnost i razumljivost. Ja i u tome vidim repove jezičnoga imperijalizma, za koji ne treba uvijek optuživati ni same «agresore» koliko «podaničke» primatelje. Jer velike se sile ponašaju kako se ponašaju, no do primatelja je kako će se prema «velikima» postaviti, pa i na taj način priznati sebi jednako «pravo građanstva». Svi se još dobro sjećamo ne tako davne blokovske podjele i sovjetske intervencije u ondašnjoj Čehoslovačkoj 1968. godine. U Prag sam došla kao lektorica hrvatskoga jezika 1972. Sami Česi govorili su mi kako Rusi, četiri godine nakon intervencije, ne trebaju više maknuti ni malim prstom – sve progone obavlja odsad podrepinski domaći živalj. I u Hitlerovo vrijeme bilo je mnogo onih koji su «radili ususret Führeru» – a to je značilo *zamisliti* što bi Hitler volio da oni rade i kako da se ponašaju, pa za takvo ulizičko ponašanje i djelovanje nije više trebalo izdavati nikakve zapovijedi; ljudi su u svojoj revnosti radili što su *mislili* da bi komu (viši, naravno, izravno Führeru) moglo biti drago (a njima samima, naravno, i korisno). Mnogo od toga mentaliteta vlada danas u svijetu i prema američkom jeziku – nema prisile «puškom ili bombom» da moraš govoriti engleski, ali bez njega nema ni «blagodati» uživanja u proizvodima koje ta tehnološka velesila nudi. Danas mnogi ljudi diljem svijeta (a poglavito mnoge struke) rabe taj jezik i zato da dokažu vlastitom «neukom» narodu kako su oni građani svijeta, premda često imaju izgrađeno domaće nazivlje, no ono, dakako, ne zvuči tako «učevno».

A sada evo najavljenih primjera. Uzmimo npr. Hrvate u Americi. Naravno, u Ameriku su se već desetljećima doseljavali ljudi iz raznih zemalja, a dolaskom u «obećanu zemlju» nerijetko su dobili i nova imena, mahom zato što je njihova imena domaćem življu bilo teško izgovoriti, a kako Englezi i Amerikanci ionako nisu naviknuti na to da se oko takvih ljudi trude, odmah ih zovu «po svome». Tako je mnogi naš *Krešimir*, *Krešo* ubrzo postao *Chris*, *Durđa* – *Georgia* (da ostane bar donekle izgovorno slična svojem pravom imenu), a *Hrvoje* je morao izabrati potpuno novo ime. Naravno, i sami

imigranti žele se što prije pretopiti u nešto novo, američko, no ostaje činjenica da se njihovi domaćini poslovično ne trude ni oko koga tko dolazi iz nekoga drugog jezika, zaboravljajući pritom da identifikacija čovjeka koji se zove *Krešo* i onoga koji je *Chris* nije i ne može biti ista. Taj čovjek sasvim sigurno gubi dobar dio svojega identiteta, premda su svima puna usta ljudskih prava i «njegovanja različitosti». S druge strane, Anglo-Amerikanci u Njemačkoj, Hrvatskoj itd. *ostaju* (pišem izgovor) i dalje *bendžamini*, *džoeli*, *frenklini* i sl. (ne govorim o možebitnim nadimcima u krugu znanaca i prijatelja). Ta nonšalancija Anglo-Amerikanaca u izgovaranju stranih vlastitih imena seže i u medijski prostor, u što se može uvjeriti svatko tko gleda vijesti na američkim TV-mrežama (a što bi rekao U. Beck, ono što nije registrirano na tim mrežama zapravo se nije ni dogodilo; v. Beck 2003). Baš njih briga je li tko Nijemac, npr. *Michael Schumacher*, on je odmah (pišem izgovor, zato malo slovo) *majkl*, zove li se njemački tenisač *Stich* (izg. *štih*), on postaje neprepoznatljiviji *stič*, marku francuskih automobila *Peugeot* (izg. *pežò*), oni izgovaraju *pužo*; naša skijašica *Janica Kostelić* trebala je postati dvostruka svjetska prvakinja i olimpijska osvajačica četiriju medalja da ostane ono što i jest, *Janica*, a da ne postane – kako su je često na navedenim britansko-američkim TV-stanicama znali izgovarati – *janika* i sl.

I u najjadnijim američkim filmovima mogu se vidjeti primjeri jezičnog imperijalizma. Tako u jednom prizoru (sasvim je svejedno kako se film zove) u Parizu, na recepciji, vidimo bračni par Amerikanaca; žena se trudi na mucavom francuskom jeziku objasniti nešto recepcioneru, koji se pravi da je nikako ne razumije, a zapravo pušta ženu da se prži na laganoj vatri (što Francuzima ni izvan filma nije strano). No tada mužu prekupi, on lupi šakom po recepciji i počne ljutito govoriti *engleski*. Nakon toga dobiva ono što je njegova žena uzalud tražila na nesigurnom francuskom, želeći, pristojno, govoriti ljudima u Francuskoj na francuskom. Pred *engleskim* su međutim svi «uvukli roge» i pokorili se.

Drugi primjer govori o tome kako se američkoj djeci usađuje od najranijeg djetinjstva u svijest ideja da su oni povlaštena nacija. Film *Velika pandina avantura* bezvrijedan je kao film, jedina mu je svrha valjda i bila senzibilizirati svjetsku javnost na ugroženost pande kao životinjske vrste. Sve je umotano u klišeiziranu priču: zoolog Amerikanac pokušava pomoći kineskim zoolozima oko rezervata za pande. No zanimljiva je uputa što je daje majka (Amerikanka) sinu (10-12 godina) koji odlazi ocu u Kinu preko praznika: «U bilo kakvoj gužvi ili neprilici reci samo da si *Amerikanac*». Ta ideja, koja se i izgovara kao nešto samo po sebi razumljivo i usputno, trebala bi nam svima poručiti da Amerikanci *moraju* imati povlašten tretman gdje god se u svi-

jetu našli, pratnju do svoga veleposlanstva, pravo na telefonski poziv i sl., što drugi ljudi kad bi se našli u istoj neprilici sigurno ne bi imali. Naravno da im sva vrata može / mora otvoriti njihov jezik. Ako se on obija o zid nerazumijevanja bilo kojih «domorodaca» u čiju su zemlju Amerikanci došli, krivnja za nemogućnost komunikacije uvijek leži na glupim, neobrazovanim «domorodcima» svih boja i jezika, a ne na pametnim Amerikancima, koji, osim svojega jezika, ni jedan drugi uglavnom ne znaju niti misle da bi ga trebali znati. U istom filmu o pandama dječak Ryan svisoka uzima kineskoj djevojčici iz ruke odašiljač za praćenje panda govoreći: «Daj to meni, ja sam *Amerikanac*, ja cijeli život živim s tom tehnologijom», što treba značiti da Ling o tome nema pojma, premda Ryan svojim «znanjem» upropasti odašiljač, a Ling dobro njime barata jer već neko vrijeme pomaže u rezervatu za pande. No čak ni u tako lošem filmu autori ne propuštaju maloj zatucanoj Kineskinji poslati porciju svoje propagande te joj bajaju o divotama šoping-centara i sličnih strahotnih mjesta, koje će joj – ako bude imala tu sreću da dospije do Amerike – prijatelj Ryan svakako pokazati da vidi «što to znači život». Primjera ovakva nasilja i prepotencije mogla bih redati unedogled.

Zanimljivo je da je upravo iz najveće izvoznice jezičnoga imperijalizma, Amerike, potekla i ideja o *političkoj korektnosti* (valjda kao svojevrsna kompenzacija obilna kršenja svekolikih ljudskih prava). Budući da se o pojmu *politička korektnost* više govori nego što se doista zna, iznijet ću srž značenja toga pojma (jer se pokazalo da ga ljudi često rabe, a rijetko razumiju).

Politička korektnost javila se kao instrument nadmetanja desničarskih i ljevičarskih opcija u američkom društvu, poglavito u akademskoj zajednici. Pritom se događa da jedan blok «otme» i argumentaciju i sam politički jezik drugoj opciji, prikazujući ga kao svoj vlastiti. Desničari su općenito protiv multikulturalizma, jer on (pa onda i politička korektnost) razara temelje američkoga društva. Oni mnoga sveučilišta smatraju zarobljenicima ljevičarskoga «terora», a ne prezaju ni od etikete «akademskoga gulaga». Razumljivo je onda da pokret političke korektnosti optužuju za «dekonstrukciju» zapadne, židovsko-kršćanske civilizacije i euro-američke kulture. Možda je u početku pokret i imao dobre namjere, no politička korektnost ubrzo je prešla onu finu granicu između uzvišenoga i smiješnoga. Kao vrhunac kritika, desničari misle da politička korektnost šikanira *bijelce*.

Kroničari nisu jednodušni ni oko vremena kada se pojavila politička korektnost. Neki misle da se tragovi mogu pratiti do 1960-ih ili 1970-ih godina, no većina se ipak slaže s tim da je politička korektnost puštena u optjecaj s lezbijskim feminističkim pokretom kasnih 1970-ih i na početku 1980-ih godina. No tada se rabila u šaljivom, dobrodušnom smislu za vlastite ili tuđe

stavove o političkim, vjerskim i drugim problemima, čija je korektnost u stanovitom smislu mogla biti upitna. Ljevičari su u početku taj termin rabili kao oznaku onih svojih istomišljenika koji su se predoslovno pokušali držati «komunističkih dogmi». Pojam političke korektnosti skovali su slobodnomisleći ljevičari kao kritički žalac spram (tvrdo)linijaša u vlastitim redovima. No čim se u Americi spomene komunizam, zna se da će se većinski srednji sloj bjelačkoga stanovništva odmah narogušiti. Desničari tada vrlo lako napadaju političku korektnost (multikulturalizam je tek nešto blaži oblik koji manje bode oči) da želi izbrisati sva sjećanja na prošlost. U takvu kontekstu može izgledati da neke grupe, na temelju svoga roda, rase ili etniciteta traže neka posebna prava, a nudi im se da budu jednake s ostalima. Svjesno se potiskuje historijsko pamćenje koje bi nam govorilo da je riječ o grupama koje su sustavno bile diskriminirane, i to samo zato što se po svom rodu, rasi ili etnicitetu razlikuju od dominantnoga društva muške bijele srednje klase te da ih iznuđeno priznanje formalno istih prava stvarno ne izjednačuje u životnim šansama. Znamo vrlo dobro kako su izgledala osnovna ljudska prava upravo u toj «velesili demokracije» (segregacija crnačkoga stanovništva ne samo u nizu službi nego i u najobičnijem autobusu), pa nije onda čudno što je politička korektnost (bar izvana) dobro došla kao neki «pomak» u političkoj i/ili građanskoj svijesti. Danas smo svjedoci, možda i zbog vrlo razgranate političke korektnosti koja je dosegla i groteskne razmjere, da npr. animozitet sve više raste i prema Pakistancima, Indijcima, Arapima, Turcima i sl. i u Europi. No bez obzira na to što su takvi i danas itekako diskriminirani, pa i napadani u društvu, službena politika nastoji upravo političkom korektnošću stvoriti *privid* kako su izvrsno uključeni u multikonfesionalno, multikulturalno i svako drugo «multi» društvo. Jer politička korektnost treba zajamčiti da se ni jedan pojedinac u demografskoj, socijalnoj ili kulturnoj manjinskoj grupi neće osjetiti izopćeno, isključeno, uvrijeđeno ili povrijeđeno. Evo primjera koji pokazuju dokle je danas otišla možda i dobro zamišljena politička korektnost.

Djevojčicu od šest godina proglasili rasisticom

Roditelji američke 6-godišnje djevojčice ostali su zgroženi kad je njihova kći proglašena rasisticom zato što je jednoj drugoj, tamnoputoj djevojčici rekla da na licu ima čokoladu. Sharon Gower igrala se s prijateljicom i jela čokoladnu kremu, kad joj je 11-godišnjakinja rekla da ima čokoladu na licu. Sharon joj je odvratila da je ima i ona, na što je tamnoputa djevojčica odgovorila da ona nema ništa i tužila Sharonu učiteljici. Kad je po Sharonu toga dana došla majka, obavijestili su je da su prijavili njezino dijete zbog rasizma. – Ona još nema pojma što je rasizam! Ta politička korektnost prešla je sve granice – uzrujala se majka. U školi su medijima odgovorili da izgređ neće prijaviti i da je stvar zaključena («Večernji list», 9. studenoga 2009).

Već se i hrvatski mediji boje reći *crnac*, no bez problema kažu *bijelac*, premda tu rasnu karakteristiku nikad ne ističu, dok onu drugu ističu vrlo rado, npr. pobijedila je *tamnoputa* tenisačica, no nikad nema informacije da je pobijedila neka *bjeloputa* tenisačica. Ne bi li bilo dovoljno reći da je npr. pobijedila Venus Williams? Čemu pridjev *tamnoputa* tenisačica, kad se u hrvatskom *tamnoput* kaže i za *crnomanjaste bijelce*?! Ni *bjeloput* u hrvatskom ne znači u prvom redu *bjelački*, nego među bjelačkom populacijom onaj koji je izrazito *blijede* puti. Ako je riječ o *Crncu* (tako, velikim početnim slovom, pišemo samo one iz Amerike), takve u Americi više ne zovu ni *Crnci* ni *obo-jeni* nego *Afroamerikanci* (zar bi po tome crnci iz Afrike bili *Afroafrikanci*?) i kako će se onda diljem svijeta reći npr. postotak *crnačkoga* stanovništva, ako je riječ *crnac* proskribirana?; *native American* rabe u Americi umjesto *Indijana-**nac*; *Holiday* umjesto *Christmas* (da se nekršćani ne bi osjetili isključenima), *visually challenged*, *visually impaired* umjesto *slijep* i sl. *Invalidi* u Hrvatskoj neko vrijeme nisu bili *invalidi* ni *hendikepirani* nego *osobe s posebnim potre-**bama* (protiv čega se danas u Hrvatskoj i same takve osobe bune); ostaje im, međutim, i dalje da nabave klasifikaciju *invalidnosti* na temelju stupnja *inva-**liditeta*. *Defektološki* fakultet više se tako ne zove (jer u nazivu sadrži *defekt*) nego *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet* (ali u registru zanimanja i dalje fi-*guriraju defektolozi*) itd. Za *homoseksualce* (*homo*, grč. *hómoios*, jednak, isti, sličan; u složenicama – jednako, isto; *homo* + *seksualan*, spolno naklonjen istom spolu) u javnom se prostoru rabi izrazito licemjeran (pa i uvredljiv) izraz *osobe s drukčijim stilom života* (!!!) ili *drukčijim potrebama* (!!!), kao da i one nisu ljudi, što je itekako daleko od stvarne političke korektnosti. Same osobe takve spolne orijentacije uopće ne zaziru od izraza *gay* (kod nas se već vidi i pisanje *gej*), dok se *peder* proširio (u razgovornom jeziku) i na one koji uopće nisu *pederasti*, pa tako *peder* viču npr. i navijači nesposobnom sport-*skom treneru*, pa bio on i najveći zavodnik žena.

Politička korektnost približila se tako *novogovoru*. Ona obiluje i raznora-*znim eufemizmima* samo zato da zamagli stvar, pa tako kad se pojavila ptičja gripa i kad se mislilo da treba pobiti sve živo što leti, gledali smo one strašne prizore *ubijanja* labudova, pataka, pilića i sl., no u medijima nije se govorilo o *ubijanju* (premda slika nije mogla nikoga prevariti), nego o *eutanaziranju* peradi, jer to, navodno, manje šokira javnost (kako, kad prizori prikazuju puko ubijanje?!). Kad bombe umjesto strateških vojnih ciljeva pogode civi-*le*, ne govori se o *ubijenim civilima* nego o *kolateralnim žrtvama* itd. Kako vidimo, *politička korektnost* uvelike pribjegava eufemiziranoj retorici, a vrlo zazire od one naše narodne: *Reci popu pop, a bobu bob*, pa je njezina tehnika zamagljivanja, a ne otkrivanja, vrlo slična onoj iz *novogovora*. Tako je politič-

ki nekorektno reći *visoki* / *niski ljudi* nego *s visinskim poteškoćama* (*vertically challenged*), ne *debeli ljudi* nego *s lateralnim poteškoćama*; ne *prostitutke* nego *seksualne radnice*; ne *skitnice* nego *beskućnici*; ne *izvanbračna djeca* nego *djeca samohranih majki*; ne *sodomija* nego *istospolni* (!?) *seks*; ne *crna* (*školska*) *ploča* (*blackboard*) nego *ploča za kredu* (samo da se ne spomene *crna* boja); ne *lovci* nego *kršitelji životinjskih prava* itd.

Politička korektnost (u ovakvu izdanju) utjecala je i na stoljetne odnose između muškaraca i žena (negdašnje udvaranje danas je seksualno uznemiravanje). Već je i u Europi BBC od svojih namještenika i namještenica tražio da svoje *žene*, odnosno *muževe*, nazivaju *partnerima*, jer bi izrazi *muž* i *žena* mogli implicirati veću vrijednost ili ispravnost heteroseksualnih brakova u odnosu na druge oblike seksualnih kohabitacija. Ako u Americi student npr. dobije homoseksualnoga cimera, ne smije se žaliti, jer će dobiti etiketu «neosjetljivosti» ili zadrčnosti. Iz učeničke i studentske lektire izbacuju se ona književna djela u kojima bi neke riječi mogle odražavati društvene predrasude ili «neosjetljivost» prema ljudima koji se po nečemu razlikuju od većine. Izbacuje se sve što bi moglo zvučati kao seksizam, rasizam, klasizam, rodizam ili bilo koja druga moguća uvreda na koju bi se neki ljudi mogli žaliti. Tako npr. zbog neprimjerenoga tretiranja Crnaca knjige kao što su *Pustolovine Huckleberryja Finna* ili *Čiča Tomina koliba* u mnogim školama više nisu na popisu lektire. U školskim udžbenicima žene se ne smiju prikazivati u kontekstu obavljanja kućanskih poslova ili da pokazuju neke slabosti, jer se to smatra *seksističkim*. Muškarci se ne smiju prikazivati s alatom u rukama, jer je to *stereotipno*. Razgovor o fosilima izbjegava se jer oni impliciraju *evoluciju*, koja je pak uvredljiva za kršćanska učenja itd. Nije preporučljiva ni fraza «kao što možemo vidjeti», jer ima ljudi koji to ne mogu. Ide se čak tako daleko (zapravo u čistu krivotvorinu) da o Američkom građanskom ratu postoje dvije verzije priručnika iz povijesti – jedna za sjevernjačke, a druga za južnjačke škole (jer oni koji su jednima junaci – drugima su izdajice) (v. Mesić 2006).

Posebno mjesto u priči o tzv. političkoj korektnosti (na našim prostorima) zauzimaju *Cigani*, odnosno *Romi*. To je narod podrijetlom iz Indije, koju su napustili otprilike u 10. stoljeću, a danas žive diljem svijeta, no najviše ih je u Europi. Nisu jedinstveni ni u jezičnom ni u vjerskom pogledu (ima ih kršćana, muslimana i drugih vjera). Većina ih govori neku od brojnih varijanata romskog jezika, koji je blisko povezan s indoeuropskim jezicima što se govore u sjevernoj Indiji i Pakistanu. Ne zna se točno zašto su se stalno selili, no zna se da su se u više navrata od 5. do 9. st. iseljavali iz Indije i išli u raznim smje-

rovima, pa su tako došli i do Europe. Naravno, zbog nomadskoga života uvijek je postojalo međusobno nepovjerenje između Roma i sjedilačkoga stanovništva. Rome i danas bije glas da su prosjaci, lopovi, kradljivci, lijenčine, prljavci, pa su često bili izloženi i progonima. U hrvatske zemlje doseljavaju se u drugoj polovici 14. st. (Dubrovnik, Zagreb) te su u manjim skupinama radili kao trgovci i obrtnici (mesari, kovači, krznari, kotlokrpe). Sama riječ *Ciganin* k nama je došla preko staroslavenskoga *athinganinъ*, što se brzo prometnulo u *acinganinъ* / *acinganъka*, a odatle više nije daleko do *Ciganina* i *Ciganke*. I u većem dijelu Europe taj je narod poznat pod tim imenom: francuski *Tzigane*, njemački *Zigeuner*, talijanski *Zingari*, rumunjski *Țigani*, albanski *Cigan*, češki *Cikáni*, ruski *Cygane*, mađarski *Cigáni*, poljski *Cyganie*, španjolski *Gitano*, portugalski *Cigano* itd. Samo u engleskom rabi se izraz *Gipsy*, što, osim *Ciganin*, *Ciganka*, znači i lukavac, no o tome malo kasnije. Dakle, povijesno ime ovoga naroda izlazi iz zajedničkoga korijena i glasi *Cigan(i)*.

Kako su prolazili u raznim europskim zemljama, već je drugo pitanje. Premda nigdje nisu bili dobrodošli, ipak su bolje prolazili oni sjedilački ogranci od nomada, pa je tako npr. Marija Terezija zapovjedila protjerivanje nomadskih Roma ili propisala njihovo stalno naseljavanje, porezna i druga davanja državi i lokalnim feudalcima, vojnu obvezu, oduzimanje konja i kola i sl. Danas je teško spojivo i s etikom i sa zdravim razumom, ali ta je dama propisala i *oduzimanje* ciganske djece od njihovih roditelja te njihovo smještanje u građanske i seoske obitelji kako bi bila odgojena u *kršćanskom duhu* (!). Najlakše je izokrenuti tezu, pa se kasnije dugo govorilo kako su upravo Cigani ti koji otimaju drugima djecu da bi za njih prosila. Odredbe Marije Terezije i njezina sina Josipa II. izazvale su razumljiv otpor Roma (nomadi nisu željeli živjeti u kućama, a «posvojena» djeca često su bježala, čime su samo potkrijepila predodžbu o kradljivcima, prosjacima, skitnicama i neradnicima), pa su se u drugoj polovici 18. st. vlasti u Hrvatskoj i Slavoniji morale suočiti s nizom problema kako da zakonski urede položaj Roma u svojim sredinama, jer je očito «voda došla do grla». No koliko god se vlasti administrativno trudile riješiti «cigansko pitanje», o pripadnicima toga naroda izražavale su se bez truna *političke korektnosti*, pa i pristojnosti, nazivajući ih *skotima* koji varaju, krađu i «nemaju vjere kao oni», «narod hoće da poludi rad toga gada», a i pisali su ih isključivo malim početnim slovom – dakle, *cigani*, kao da i nisu narod (tako ih neki pišu i danas). Godine 1841. čak je osnovano i zasebno tijelo (Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo), koje je dobilo zadatak da riješi «cigansko pitanje», jer se sve više ljudi žalilo na neodrživo stanje koje su prouzročili Cigani svojim ponašanjem, krađama, prijevarama, narušavajući sigurnost i u gradovima i na selu, čime su se stvorile nepovolj-

ne pretpostavke i za razvitak gospodarstva. No ni novim naredbama nije se uspjelo riješiti «cigansko pitanje», jer je dio Roma i dalje odbijao napustiti nomadski način života, što, naravno, nije izgledalo sukobe između sjedilačkoga seoskog stanovništva i Roma (v. Vojak 2009). Ipak, koliko god ih (staro)sjedilačko stanovništvo oduvijek šikaniralo, nepovjerenje prema Romima kulminiralo je u II. svjetskom ratu. Masovno su deportirani u logore smrti i/ili na prisilan rad samo zato što su Romi, pri čemu ih je ubijeno – procjenjuje se – više od 500.000.

Danas se Romi pokušavaju prilagoditi sjedilačkom načinu života, no to su i dalje geta (*romska naselja*) u kojima žive uglavnom u neljudskim uvjetima (bez vode, struje, kanalizacije itd.). Tek malobrojna djeca završavaju srednju školu (osnovna je obavezna, pa to nekako *moraju* završiti, uz obilno «gledanje kroz prste»), a u vrijeme školovanja često su zbog nepoznavanja jezika matične zemlje tretirana kao retardirana, pa se najčešće i dalje bave skupljanjem otpada, prodajući vrednije stvari (željezo, bakar) kao sekundarne sirovine i sl. Kako Romi imaju mnogo djece, za njih se i danas govori da žive od socijalne pomoći (dječji doplatak) i da su trutovi društva. S takvom popudbinom nije čudo što se o Ciganima / Romima, uza svu političku korektnost, govori najčešće s prezirom, pa su kao takvi ušli i u frazeologiju. Tako *ciganska posla* znače prljav, nečist posao, makinacije, prijevare; *ciganija* je nedostojan postupak (u trgovini, radnim odnosima), *ciganiti* znači prositi, iznuđivati (i to napasno i uporno, obično uz prepoznatljivu lelekavu formulu), *ciganluk* je obično dio grada u kojem žive Cigani, *ciganska mahala*, što se proširilo i na svaki ružni postupak koji se po predrasudama pripisuje Ciganima. *Cigansko perje* pak nije ništa uvredljivo, to je naziv za biljku *svilenicu* (*Asclepias cornuti*). U Beogradu postoji riječni otok *Ada Ciganlija*, pa nije teško zaključiti po čemu je dobio ime (Škaljić 1973).

U Hrvatskoj je najveća koncentracija Roma u Međimurskoj županiji, no ni u toj inače miroljubivoj županiji život s Romima ne prolazi bez problema (nedavne pobune hrvatskih roditelja protiv romske djece u razredima s njihovom djecom), premda Cigani u Međimurju nisu novopridošlice (prvi put spominju se potkraj 17. st.). Do njihova masovnog pritjecanja u Međimurje dolazi u drugoj polovici 19. st., što se povezuje s ukidanjem njihova ropstva u Rumunjskoj te masovne seobe prema Mađarskoj. Najčešće romsko prezime (prema *Popisu stanovništva* iz 1991. godine) jest *Oršuš* ili *Oršoš*, zatim *Ignac*, *Bogdan*, *Horvat* i *Balog*. U Hrvatskoj postoje i prezimena *Cigan* i *Ciganović*, a prva potvrda toga prezimena zabilježena je u Zagrebu još 1378. – *Cigan Nicolaus*. Kako se vidi, sve su to izvedenice od *Cigan*, *Ciganin*, a ne od *Rom* – kao i lokalitet *Ciganjščak* (Frišić 2002).

Kako onda uz toliko negativnih emocija što su ih Cigani pobuđivali stoljećima, barem u jugoistočnoj Europi, povezati sasvim drukčije, romantične predodžbe o Ciganima (jer u tim se predodžbama još nisu zvali Romi) koje su zahvatile i slikarstvo, i književnost, i glazbu? Budući da su svuda bili stranci – a u vrijeme mnogo rjeđih migracija i tada rijetki putnici – proputovali su mnoge zemlje, vidjeli razne narode i običaje, pa možda i u tome leži dio nimbusa koji ih odvajkada okružuje – da su tajanstveni, čak vidoviti. Gledali su, prolazili, nigdje se duže nisu zadržavali, pa su mogli i pomnije promatrati ljude i pojave, uočiti što kojoj sredini odgovara (pa joj onda to i «proricati»; da svoje gatanje još pojačaju, neki im pripisuju i izum karata za tarot, koje su im pomagale u gatanju). Njihov nomadski način života bio je u očima sjedilačkih naroda i izraz slobode, nespутanosti, uzavreloga temperamenta, a takva im je i glazba i ples. U klasičnoj glazbi izrazite elemente ciganskoga melosa nalazimo između ostalog u djelima G. Enescua, P. de Sarasatea (*Ciganski napjevi*), M. Ravela (*Tzigane*, rapsodija za violinu i klavir, kasnije za violinu i orkestar), a u muzikologiji poznata je i *ciganska ljestvica* (to je mol-ljestvica s polustupnjem između 4. i 5. te 7. i 8. tona; primijetite, ni ona se ne zove *romska*). I mnogi su književnici, skladatelji i slikari u svojim djelima portretirali Cigane i Ciganke (V. Hugo, Puškin, J. Jovanović Zmaj, *Ciganin hvali svojga konja*, sve do najnovijih, T. Gromača, *Moje prijateljice*; Carmen G. Bizeta, Azucena u *Trubaduru* G. Verdija; popijevka *La Zingarella* G. Paisiella, a u popularnoj glazbi *Reina gitana*). I u našim pučkim dječjim pjesmicama figuriraju simpatični Cigani: *Kad se Cigo zaželi medenih kolača, on pošalje Ciganku da po selu vraća / Grmi, sijeva, vrijeme se mijenja, a Ciganke varošanke još iz sela nema. Ili: Cigančići mali podignuli glave, a Ciganke velike isplazile jezike / Pa sve viču devla deska, devla deska, bum bum, bum*. Očito su nekoć Cigani i Cigančići bili, poglavito zbog svoje veselosti, otvorenosti i oštroumnosti, simpatični i roditeljima i djeci – sve dok im se ne bi pojavili na kućnom pragu i počeli bugariti da im se što udijeli. Onda se *Ciganka* vrlo brzo pretvarala u (prljavu) *Ciganicu* (to je pogrdno ime), a *Cigančići* u – kopilad! No dok nisu bili u neposrednom kontaktu sa živim predstavnicima toga naroda, dok su ih primali prokuhane u nekoj umjetničkoj retorti, ljudi su vodili djecu i u kazalište lutaka na predstavu *Mudri Cigo* (napisao Milan Čechuk). U svim tim djelima nije bilo ni spomena o *Romima*, govorilo se samo o *Ciganima*. S političkom korektnosti ili bez nje, Ciganima / Romima bilo je manje-više svejedno. Živjeli su teško, a tako – uz mnoga poniženja – žive i danas. Ne osjećaju ništa pogrdno u tome da u međusobnoj svakodnevnoj komunikaciji sebe zovu Cigani (kao ni *invalidi* da ih se zove tako, a ne *osobe s posebnim potrebama*). Naziv *Rom* (što znači *čovjek, muž*; pripadnik niže kaste koji živi od pjesme

i svirke, Ciganin) počeo se rabiti češće u vrijeme raspada SFRJ, kako bi se ublažio negativan stav prema zajednici Roma (jer kad se želi koga uvrijediti, onda mu se, npr. na stadionima, i dalje u bijesu viče *Cigani! Cigani!*). Naziv *Rom* danas se smatra politički korektnim, pa i oni povjesničari koji pišu npr. o «ciganskom pitanju» cijelo vrijeme (izvan citata) pišu o *Romima* (premda ih u vrijeme o kojem pišu tako izvan same njihove zajednice nitko nije zvao). Sami Romi smatraju danas taj naziv izvan svoje zajednice donekle politički nametnutim i neprirodnim. Tako je sam pripadnik toga naroda, Muharem Serbezovski, napisao knjigu *Cigani i ljudska prava* (2000), u kojoj kaže: «Neki kažu da je Rom politički izraz. Kad jedan Ciganin razgovara sa drugim, on ga pita 'da li si Rom?' Sudeći po tome kako nacija sebe naziva, pravilno je Rom. Ali, ja imam književnički ugao gledanja. Kad književniku kažeš Rom, to je prazno, a kad kažeš Ciganin, to je inspiracija puna kontroverze i stvaralaštvo. Možda je najprirodnije reći ovako: bolje da sam sebi kažem da sam Ciganin nego da to bude neko drugi». Knjiga je prevedena na 7 jezika i može se naći u 128 sveučilišnih knjižnica po svijetu. No službeno će se teško moći što učiniti protiv toga trenda kad se ti ljudi npr. u Hrvatskoj već vode kao *romska manjina*, a kao takva može se po *Zakonu o pravima nacionalnih manjina* izboriti za mnoga prava i poboljšanje svojega statusa u društvu (danas imaju i svoga predstavnika u Hrvatskom saboru). Sva je prilika da će u *službenoj* upotrebi prevladati naziv *Rom*. U engleskom jeziku rabi se naziv *Gypsy*, što se izvodi iz imena za *Egipat*, jer se vjerovalo da su Romi došli iz Egipta. Ostatak vjerovanja u egipatsko podrijetlo Cigana imamo i u starijoj hrvatskoj književnosti; naime, neka književna djela, po formi pokladne igre, zovu se *Jeđupka* (npr. A. Čubranovića i M. Pelegrinovića). Jeđupka se, naravno, bavi sebi svojstvenim poslom – proricanjem i gatanjem. S vremena na vrijeme taj narod ostavlja trag i u modi, znamo za (tzv. *Gipsy Look*, koji se svako toliko vraća – šarene, široke i dugačke suknje, razdrljene košulje, čizme, rupci oko glave i ženama i muškarcima i sl., čemu je kumovala i popularna pjesma *Gipsy Woman*).

Zaključak: Cilj je ovoga rada bio prikaz široke palete novih pojava nastalih na dvjema početnima: jezičnom imperijalizmu i političkoj korektnosti. I jedna i druga danas su se vrlo približile i poprimaju sve više agresivne crte, već samim tim što djeluju kao općedruštvene i, nadasve, globalne pojave. Time potiru toliko često spominjanu *multikulturalnost*, jer upravo svojim okvirima okljaštruju stare autohtone kulture. Globalizacija je i u običajima učinila svoje: stari narodni običaji nestaju, a novi se, uvezeni, šire (npr. Dan sv. Patrika ili Noć vještica u Hrvatskoj). Mislim da ih je vrijedilo barem registrirati.

Literatura

- Anić V., 1991, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb.
- Anić V., Goldstein I., 1999, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb.
- Beck U., 2003, *Što je globalizacija?*, Zagreb.
- Crystal D., 1997, *The Cambridge Encyclopedia of Language*, Cambridge.
- Divčić B., 2009, «Mali» kašupski – povijest Kašuba, razvoj kašupskog jezika i književnosti, [u:] *Lice i naličje jezične globalizacije*, ur. B. Kryžan-Stanojević, Zagreb, s. 73–82.
- Friščić A., 2002, *Međimurska prezimena*, Zagreb.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 2002, Zagreb.
- Hrvatski opći leksikon*, 1996, Zagreb.
- Klaić B., 1962, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb.
- Kövecses Z., 2009, *Language and Ideology: The Case of Woman and Man in Slang*, [u:] *Jezična politika i jezična stvarnost*, ur. J. Granić, Zagreb, s. 401–412.
- Mesić M., 2006, *Multikulturalizam*, Zagreb.
- Opačić N., 2007, *Ususret pidžinizaciji hrvatskoga jezika*, [u:] N. Opačić, *Hrvatski jezični putokazi*, Zagreb, s. 240–247.
- Rječnik hrvatskoga jezika*, 2000, ur. J. Šonje, Zagreb.
- Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, 1967, Zagreb–Novi Sad.
- Serbežovski M., ²2000, *Cigani i ljudska prava*, Sarajevo.
- Sesar D., 2003, *Kašubi govore kašupski, ali koga to osim njih još zanima?*, «Suvremena lingvistika» 55–56, 1–2, s. 145–155.
- Sesar D., 2009, *Kašupski jezik i globalizacija*, [u:] *Lice i naličje jezične globalizacije*, ur. B. Kryžan-Stanojević, Zagreb, s. 67–72.
- Skok P., 1971, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb.
- Škaljić A., ³1973, *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo.
- Vojak D., 2009, *Inicijativa hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva za reguliranje «cigan-skog pitanja» u Hrvatskoj i Slavoniji potkraj XIX. st.*, «Društvena istraživanja» 18, 6, s. 1153–1171.
- Wrocławska E., 2009, *Alfabetizacija kao subjekt jezične kulture (na primjeru lužičkih jezika)*, [u:] *Lice i naličje jezične globalizacije*, ur. B. Kryžan-Stanojević, Zagreb, s. 73–82.
- Wrocławska E., *Promjene u ortografiji i leksici donjolužičkoga jezika – na margini jezikoslovnih globalističkih sporova* (izlaganje na konferenciji Inovacije u slavenskim jezicima, Zagreb 12.12.2009.).

Language imperialism and political correctness

Summary

In the times of general globalization, in its part that considers languages, especially the so-called small languages, we can talk not only about an uncontrolled inroad of mainly English words into all walks of life within a society, but also about elements of linguistic imperialism.

That imperialism has come about through technology, not by arms and blazing swords, as was mostly the case in history. In addition, the USA – the exporting country of the above mentioned language-imperialistic phenomena around the world, is considered to be the cradle of the much advocated political correctness, which should include basic human rights, one of which is undoubtedly the right to a proper name.

It could be argued whether this right is always respected: I will show some examples of proper names of immigrants who had to/wanted to renounce their names in order to be Americanized (“cooked in the American melting pot”). Thus, the Croatian Krešo became Chris, Eva is spelled Eve on the other side of the pond (pronounced /I:v/), and in the global (American) news Michael Stich, a German, is pronounced /majkl stits/, and so on.

I will also provide an example of political correctness which is not far from sheer stupidity.

Political correctness itself changes with time, which will be illustrated by the Croatian example Ciganin – Rom (Gipsy – Roma(ny)).

Słowa kluczowe: język chorwacki, imperializm językowy, globalizacja, poprawność polityczna.

Key words: Croatian language, linguistic imperialism, globalization, political correctness.